ปรัชญาวิถีของการพัฒนาจิตในพุทธศาสนานิกายวัชรยาน

ธีรัตม์ แสงแก้ว

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

E-mail: kenjirojung@yahoo.com

รับต้นฉบับ 29 กรกฎาคม 2561 วันที่เผยแพร่ 20 ธันวาคม 2561

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวคิดหลักในการพัฒนาจิตของวัชรยานซึ่งเน้นการรู้แจ้งสุญญตา ซึ่งเป็นอันติมสัจจะ ลักษณะคำสอนเป็นสิ่งลี้ลับ มีความเชื่อว่า สิ่งจริงสูงสุดคืออาทิพุทธะคือสภาวะเป็นสิ่งจริงแท้เป็นจิต แต่สำแดงตนเป็นธยานีพุทธะทำให้เกิดโลกแห่งปรากฏการณ์ซึ่งเป็นภาพสะท้อน สิ่งจริงนิ่งอยู่ภายในคือคัพภะธาตุ ส่วนรูปธรรมคลื่อนไหวเรียกว่าวัชรธาตุ เมื่อทั้งสองรวมกันจึงทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้น เป้าหมายคือการเข้าสู่อทวยะ ด้านญาณวิทยามุ่งไปสู่ความรู้เรื่องสุญญตา บรรลุสภาวะจิตในระดับรูปฌานและอรูปฌาน ความรู้สูงสุดก็คือการรู้แจ้งจิตประภัสสรสิ่งที่ลุ่มลึกด้วยวิธีการวิภาษวิธี ด้านจริยศาสตร์ คือ การทำบุรพกิจ 5 กรุณาโดยมีอหิงสาธรรมต่อผู้อื่นจากนั้นเป็นหลักการปฏิบัติธรรมโดยการฝึกตนเองมี 4 ภาค คือ 1) กิริยาตันตระว่าด้วยการกระทำกาย วาจา 2) จริยาตันตระว่าด้วยความประพฤติระเบียบทางจิต 3) โยคะตันตระว่าด้วยโยควิธีการภาวนาคือการรวมจิต 4) อนุตตรโยคตันตระว่าด้วยวิธีการรู้แจ้งภาวะสุญญตา

คำสำคัญ: นิกายวัชรยาน; การพัฒนาจิต; สุญญตา

Philosophical Approach to Mental Development of Vajrayana School of Buddhism

Theerat Saengkaew

Kasetsart University

E-mail: kenjirojung@yahoo.com

Retrieved July 29, 2018 Accepted December 20, 2018

ABSTRACT

The article presents the main ideas in the development of the Vajrayana mind, through philosophical view. It emphasizes realizing the absolute truth called emptiness. Teaching styleinvolves with mystical, the Ādibuddha is ultimate truth which is consciousness but manifesting itself as Dhyānibuddhacausing the phenomenal world, which is a reflection. The ultimate remains inside called as Gabhbadhātu while physical appearances moving called as Vajradhātu. When the two are identical, things happen. The final solution is to return to Non-duality of mind and matter. Epistemology focuses on the knowledge of emptiness leading to form and formless spheres. The highest knowledge is to realize the original pure consciousness, with dialectic method. Ethics deals with 5 basic virtues, compassion or non-violence, and the practice of self-discipline divided into 4 steps: 1) Kiriyatantra or moral conducts, 2) Cariyātantraor mental conducts, 3) Yogatantra or conduct for unity and 4) Anuttarayogaor the way of enlightenment.

Keywords: Vajrayana School; Mental development; Emptiness

บทนำ

คัมภีร์ฝ่ายมหายานถือว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาอันมหัศจรรย์ 3 ครั้ง คือ ครั้งที่หนึ่ง ทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตนสูตร โดยทรงสอนเรื่องอริยสัจจ์ 4 แก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ครั้งที่2แสดงปรัชญาปารมิตาสูตรบนยอดเขาคิชกูฏ นอกกรุงราชคฤห์ เป็นการขยายความของธรรมเทศนาครั้งแรกให้มีความลึกซึ้งและชัดเจนยิ่งขึ้น ครั้งที่ 3 แสดงตถาคตครรภ์สูตรซึ่งเป็นการสอนเทคนิคและวิธีการที่จะเข้าถึงปรมัตถธรรมต่อมาพระนาครชุนได้นำมาอธิบายทัศนะว่าด้วยสุญญตา[1] จนทำให้เกิดนิกายมาธยมิกะซึ่งเป็นต้นเค้าให้เกิดตันตระยานขึ้น ซึ่งถือว่ามีวิธีการที่จะเข้าถึงพุทธภาวะได้ง่ายกว่านิกายอื่น ๆ จากตันตระได้พัฒนาเข้าสู่พุทธศาสนาเชิงสังคมเรียกว่า วัชรยานซึ่งมีอิทธิพลให้เกิดวิธีชีวิตของชาวพุทธธิเบตซึ่งมีอัตลักษณ์และวิถีแห่งการบรรลุถึงสิ่งจริงสูงสุดที่โดดเด่นแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนา

กำเนิดและพัฒนาการของนิกายวัชรยาน

วัชรยาน (Vajrayāna) เป็นชื่อหนึ่งของลัทธิพุทธตันตระ เกิดจากแนวคิดมนตรยาน วัชรยานและสหัสชยาน[2] ซึ่งถือว่ามีหลักปรัชญาสูงเหนือธรรมชาติ มีความแข็งเหมือนเพชร ใสเหมือนอากาศ ไม่มีใครต้านได้เหมือนสายฟ้า จึงเรียกปรัชญานั้นว่า วัชระ และเรียกลัทธิว่า วัชรยาน เพราะวัชระหรือสายฟ้าเป็นสัญลักษณ์ของความแข็งแกร่งไม่หวั่นไหว การเข้าถึงธรรมชาติแห่งวัชระก็คือการเข้าถึงธรรมชาติแห่งสุญญตา[3]ตันตระเป็นวัชรยานคือพาหะอันเป็นเพชร ซึ่งคมกริบและตัดกิเลสวาสนาให้ขาดได้โดยสิ้นเชิง แต่ยังกลับมารับใช้สรรพสัตว์ต่อไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้นเพื่อการหลุดพ้นโดยมีโพธิจิตเป็นรากฐาน[4]วัชระเป็นคำที่ใช้เรียกอันติมสัจจะ (Ultimate Reality) ที่มีลักษณะเหมือนเพชร ไม่มีใครแบ่งแยกได้ ซึ่งวัชระในที่นี้คือสุญญตามี

---

[1] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 154.

[2] พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล),"ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542).

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

[4] ส.ศิวรักษ์, **พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, (กรุงเทพมหานคร: ส่องศยาม, 2542), หน้า 2.

ลักษณะเหมือนกันบรรดาสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ความว่าง (สุญญตา) เท่านั้นมั่นคง แบ่งแยกไม่ได้ เผาทำลายไม่ได้ลักษณะอย่างนี้เหมือนกับวัชระ[5]

จากข้อมูลที่นำมาสะท้อนให้เห็นว่า วัชรยานเป็นกระบวนการที่ว่าด้วยศาสตร์แห่งความลี้ลับยากที่จะรู้และยากที่บุคคลทั่วไปจะเข้าใจได้วัชรยานส่วนใหญ่จึงได้รับการสืบต่อในลักษณะทายาทแห่งวัชระหรือผู้ที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมเท่านั้นซึ่งลักษณะเฉพาะที่สำคัญของวัชรยานคือ 1) มีลักษณะเป็นความลี้ลับ (พิธีกรรม) โดยพัฒนาสัญลักษณ์เป็นตัวหนังสือที่ลึกลับหรือแผนภูมิลึกลับหรือยันต์หรือจักรอีกด้วย[6]วัชรยานที่มีความลี้ลับและสลับซับซ้อนมากเท่าใดก็จะได้รับความเชื่อถือมากเท่านั้นอันถือเป็นเครื่องมือในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ 2) มีลักษณะเป็นการสวดมนต์เมื่อจะประกอบกิจกรรมใดที่มีความเสี่ยงสูงมนุษย์ก็จะบวงสรวงเทพเจ้าองค์นั้นเครื่องมือในการบวงสรวงประกอบด้วยหลายสิ่งหลายอย่างตามความเชื่อว่าเทพเจ้าจะชอบสิ่งนั้น[7] เครื่องมือชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญและขาดเสียไม่ได้ทุกครั้ง ในการบวงสรวงก็คือบทสรรเสริญเทพเจ้า3) มีลักษณะเป็นคาถาอาคมหรือไสยศาสตร์หมายถึง การใช้พลังลึกลับบางอย่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนทั้งในทางสร้างสรรและทำลาย[8]ระเบียบการต่าง ๆ ของเวทมนต์คาถาหรือไสยศาสตร์นั้นถ้ามองในแง่สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาแล้วไสยศาสตร์เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการควบคุมพฤติกรรมของสังคมให้คนในสังคมประพฤติตามกรอบของศีลธรรม ซึ่งก็เพื่อให้เกิดความผาสุกในสังคมนั้น ๆ ไสยศาสตร์จึงเป็นตัวแทนของวัชรยานเป็นลักษณะเด่นของวัชรยาน[9]4)มีลักษณะเป็นอุทิศเสียสละตนหรือความเชื่อการบูชายัญ[10]เป็นความเชื่อที่เกิดจากการสวามิภักดิ์ คือการยอมตนเป็นข้ารับใช้ต่อองค์พระโพธิสัตว์ที่ตนเองนับถือโดยเชื่อว่าถ้านำสิ่ง

---

[5] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2547), หน้า 63.

[6] จำนงค์ ทองประเสริฐ, **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, เล่ม 1 ภาค 1–4, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, 2540), หน้า 335.

[7] ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร, **พระพุทธศาสนากับจุดยืน,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กระแสธรรม), หน้า 22.

[8] แสง จันทร์งาม, **ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion),** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2531), หน้า 239–277.

[9] พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล),"ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า 30.

[10] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 186.

ต่าง ๆ ไป พระองค์ก็จะประทานสิ่งต่าง ๆ ตามที่เราต้องการมาให้ ในการบูชายัญบางครั้งใช้สิ่งของ บางครั้งใช้ชีวิตเป็นเครื่องบูชา[11]

พุทธศาสนิกชนฝ่ายวัชรยาน กล่าวว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงหมุนกงล้อพระธรรมจักร 3 ครั้งด้วยกัน ซึ่งมีความหมายว่า พระองค์ได้เทศนาในหลักใหญ่ ๆ ไว้ 3 เรื่อง 3 วาระ ได้แก่ 1) ที่เมืองสารนาถ แคว้นกาสีเทศนาเกี่ยวกับพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท 2) ที่กฤตธาราโกติ กรุงราชคฤห์ 3) ที่เมืองไวสาลี แคว้นวัชชีการเทศนาครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 นั้นได้เทศนาเกี่ยวกับมหายาน ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในเรื่องของอุดมคติการหลุดพ้นของสรรพสัตว์ทั้งหมดเป็นอุดมคติของมหายานอุดมคตินี้เรียกว่า โพธิจิต[12] หรือ จิตรู้แจ้งซึ่งพัฒนาขึ้นเพื่อต้องการสำเร็จรู้แจ้งเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ทั้งหมด บุคคลใดที่มีอุดมคตินี้และปฏิบัติอุดมคตินี้ บุคคลนั้นก็คือพระโพธิสัตว์ เพราะพระโพธิสัตว์ไม่ต้องการให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย ตกอยู่ในความทุกข์ของการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ[13]กล่าวตามทัศนะทางปรัชญาพระพุทธศาสนา

ยุคที่ 1 ระหว่างพ.ศ. 1 – 600 สนใจในปัญหาทางด้านจิตวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัจเจกชนซึ่งพยายามจะควบคุมจิตใจของตัวเองโดยใช้วิธีจิตวิเคราะห์ พระเถระทั้งหลายนิยมแสดงทัศนะเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางกายและจิตโดยวิเคราะห์ย่อยลงเป็นธรรม (ธาตุ) แบ่งเป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรมพระเถระกลุ่มนี้เรียกว่าอภิธรรมมิก ภาวะบุคคลที่เป็นอุดมคติคือพระอรหันต์ซึ่งไม่มีกิเลสเครื่องผูกมัดเพราะสิ้นตัณหาแล้วและจะไม่กลับมาเกิดใหม่ในโลกนี้อีก

ยุคที่ 2 ระหว่างพ.ศ. 700–1000สนใจในปัญหาด้านภววิทยาหันไปสนใจธรรมชาติแห่งความจริงแท้ (Svabhava) และการรู้แจ้งเห็นจริงในตัวบุคคลเกี่ยวกับธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ถือกันว่าเป็นปัญหาสำคัญสำหรับความหลุดพ้น พยายามแสวงหาสภาวะหรือธรรมชาติที่แท้จริงของสัจจภาวะเน้นปฏิบัติโยคะเพื่อสร้างปัญญากลุ่มนี้ในเบื้องต้นเรียกว่ามาธยมิกะเป็นยุคของพระโพธิสัตว์คือบุคคลที่มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงและหวังที่จะเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าในบั้นปลาย

---

[11] ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนร์สโตร์, 2535), หน้า 36.

[12] Garma C.C. Chang,**The Hundred Thousand Songs of Milarepa, ร้อยพันธรรมคีตาของมิลาเรปะ**, แปลเรียบเรียงโดย พระศรีสุทธิพงศ์, (กรุงเทพมหานคร: เทคนิค 19, 2527), หน้า 103.

[13] วัชรดารา อมิตาภาพร, “การกลับชาติมาเกิดในพุทธศาสนานิกายวัชรยานแบบทิเบต”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 32.

ยุคที่ 3 ระหว่างพ.ศ. 1000 – 1500 สนใจในปัญหาทางด้านจักรวาลวิทยาเป็นยุคที่มีการปรับตัวให้กลมกลืนกับความเป็นไปของจักรวาลอันจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงโดยการใช้เวทมนต์คาถาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีมาแต่โบราณถ้าจะกล่าวตามลัทธิความเชื่อในการปลดเปลื้องบาป (Soteriology) โยคาจาร หรือ วิชญาณวาทินหรือเรียกโดยรวมว่า คุยหวาทินเป็นยุคสิทธะ คือ บุคคลผู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาลจนไม่มีสิ่งใดที่จะควบคุมเขาได้อีกต่อไปแล้ว เนื่องจากเป็นผู้ที่หลุดพ้นแล้วจึงสามารถที่จะใช้พลังจักรวาลทั้งภายในและภายนอกได้

นิกายของพุทธศาสนาวัชรยาน

ปัจจุบันมีนิกายสำคัญของพุทธศาสนาวัชรยานอยู่ 4 นิกายคือ

1) **นิกายญิงมาปะ**ถือกำเนิดจากปฐมาจารย์ คือ คุรุปัทมสัมภวะ ท่านเป็นโยคีผู้ทรงความรู้โดยเฉพาะในสายตันตระ ชาวทิเบตโดยทั่วไปเรียกอาจารย์คุรุปัทมสัมภวะด้วยความยกย่องเทิดทูนว่าคุรุริมโปเชซึ่งแปลว่า ท่านอาจารย์ผู้ประเสริฐ ท่านร่วมมือกับพระภิกษุศานติรักษิตช่วยกันสร้างวัดสัมเย ซึ่งเป็นวัดของพระพุทธศาสนาวัดแรกในทิเบต ต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาพุทธศาสนาที่สำคัญและเป็นแหล่งแปลคัมภีร์สำคัญในวรรณคดีพุทธศาสนาเป็นภาษาทิเบต[14]พระคัมภีร์คุยหครรภะ ถือกันว่าเป็นตำราหลักของตันตระ พระคัมภีร์นี้ถือกันว่าเป็นส่วนสำคัญสำหรับนิกายญิงมาปะ[15]ในนิกายญิงมาปะแบ่งคำสอนตันตระออกเป็น3 ขั้นคือ 1) นวยาน คือ ยานทั้ง 9 ได้แก่ สาวกยาน ปัจเจกพุทธยาน และโพธิสัตวยาน 2) ตันตระ 3 ได้แก่ กิริยาตันตระ จะเน้นในการปฏิบัติกายให้ถูกต้อง อุปตันตระ เป็นการกระทำสมาธิโดยการเพ่งในพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ และโยคะตันตระเป็นการพัฒนาพลังจิตที่สอนโดยวัชรสัตว์ 3) ตันตระขั้นสูง 3 ยาน ได้แก่มหาโยค เน้นการปฏิบัติการวางความยึดมั่นถือมั่น อนุโยคะการฝึกสมาธิให้เป็นหนึ่งกับวัชรกาย เพื่อเข้าถึงความตระหนักรู้ชั้นรากฐานและอติโยคะ คือ การปฏิบัติขั้นสูงสุด เพื่อก้าวข้ามโลกียะตามคำสอนของสมันตภัทรพุทธะ คำสอนใน 6 ยานแรกของนิกายญิงมาปะ สอดคล้องกับพุทธศาสนาแบบทิเบตนิกายอื่น ๆ มีเพียง 3 ยานสุดท้ายเท่านั้นที่เป็นลักษณะคำสอนและการปฏิบัติเฉพาะของนิกายญิงมาปะ

2) **นิกายกาจูร์ปะ**เป็นนิกายที่สืบต่อทางการกระซิบ และเป็นนิกายที่มีรากฐานความเป็นมาจากอาจารย์มารปะโชคีโลโดและทุงโปญาลจอร์ อาจารย์มารปะเป็นนักแปลที่มีชื่อเสียง

---

[14] วัชรดารา อมิตาภาพร, “การกลับชาติมาเกิดในพุทธศาสนานิกายวัชรยานแบบทิเบต”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า 63.

[15] ส.ศิวรักษ์,**พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, หน้า 71.

ที่สุดคนหนึ่งของทิเบต ท่านได้เดินทางไปอินเดียและเนปาล เพื่อศึกษาพระธรรมจากทั้งอาจารย์และโยคีจำนวนมาก โดยมีอาจารย์ที่สำคัญคือ นโรปะและไมตรีปะ มารปะได้รับคำสอนสายตันตระที่เรียกว่า สายทั้ง 4 ได้แก่ กายมายาการสืบทอดวิญญาณ ความฝันและแสงโอภาส รวมทั้งความร้อนภายในโดยตรงจากนโรปะ คำสอนนี้มาจากเหล่าคำสอนที่เป็นรากฐานความรู้คือพระพุทธเจ้าวัชรธร

นิกายกาจูร์ปะจึงได้รับถ่ายทอดคำสอนทั้ง 2 สาย คือ สายสมาธิและสายการฝึกฝนทางปรัชญา โดยหลักสำคัญของคำสอนมีรากฐานในมหามุทรา โยคะทั้ง 6 ของนโรปะ มหามุทราเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของนิกายกาจูร์ปะ[16] สามารถอธิบายได้ตามพระสูตรและตันตระ คำสอนทั้งสองแบบต่างเน้นให้เข้าใจโดยตรง และอย่างถ่องแท้ในธรรมชาติที่แท้จริงของจิต การปฏิบัติทางตันตระที่มีลักษณะเฉพาะของนิกายคือ โยคะทั้ง 6 ของนโรปะ จักรสัมภวะ และมหากาล และสำหรับการฝึกฝนของพระภิกษุในวัดของกาจูร์ปะ มีการศึกษาเรื่องปัญญาบารมี มาธยามิก การรับรู้ที่ถูกต้อง พระวินัยและปรากฏการณ์วิทยาเช่นเดียวกับนิกายอื่น

3) **นิกายสาเกียปะ**สืบทอดมรรควิถีและผลแยกต่อไปอีกเป็น 2 สาย คือ การอธิบายเป็นส่วนตัวเฉพาะศิษย์และการเทศน์สอนธรรมสภาในการปฏิบัติทางตันตระที่นิกายสาเกียปะ ถือเป็นหลักคือ เหวัชระ จักรสัมภวะ ตันตระและมหากาล วัดและมหาวิทยาลัยของสาเกียปะมีการศึกษาคัมภีร์หลัก 18 อย่างคือ ปัญญาบารมี พระวินัย มาธยมิก ทรรศนะ ปรากฏการณ์วิทยา ตรรกศาสตร์ และทฤษฎีความรู้ รวมทั้งอรรถกถาเฉพาะของนิกาย

4) **นิกายเกลุกปะ**พัฒนามาจากนิกายกดัมที่อาจารย์อตีษะวางรากฐานไว้แต่เดิม[17] และจัดเป็นรูปแบบให้ชัดเจนโดยอาจารย์สองขะ[18]อาจารย์สองขะปะรับศีลอุบาสกตั้งแต่อายุ 3 ขวบ ต่อมาอายุได้ 7 ขวบ จึงบรรพชาเป็นสามเณร ท่านได้ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้และศึกษาเล่าเรียนอยู่กับอาจารย์ในนิกายต่าง ๆ พร้อมทั้งฝึกปฏิบัติควบคู่ไปด้วยหลังจากนั้นท่านได้สอนสานุศิษย์อย่างแพร่หลายในทิเบตตอนกลางและตะวันออก และที่สำคัญท่านได้เขียนตำราและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในพุทธศาสนาและอรรถกถาอธิบายนิกายเกลุกปะเป็นนิกายที่มุ่งเน้นในด้านความเคร่งครัดของการปฏิบัติพระวินัย[19] โดยถือเป็นพื้นฐานสำคัญ วิธีการสอนจะ

---

[16] ส.ศิวรักษ์,**พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, หน้า 71.

[17] เสถียร โกเศศ, **ลัทธิของเพื่อนฉบับสมบูรณ์**, (พระนคร: ก้าวหน้า, 2507), หน้า 318.

[18] เรื่องเดียวกัน, หน้า 321.

[19] ประยงค์ แสนบุราณ, **พระพุทธศาสนามหายาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2548),หน้า 103.

เน้นออกมาทางการวิเคราะห์ โดยผ่านการฝึกฝนตามตรรกวิภาษวิธี (Dialectic) องค์ดาไลลามะเป็นผู้นำของนิกายนี้

เนื่องจากพุทธวัชรยานเป็นนิกายที่ว่าด้วยการใช้เวทมนต์คาถาและพิธีกรรมลึกลับ คณาจารย์จึงได้สร้างพิธีกรรมที่ลึกลับมากมายไว้เป็นองค์ประกอบเพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความขลังและศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญมนต์ที่ชาวทิเบตรู้จักกันโดยทั่วไปคือ“โอมมณีปัทเมหุม” ซึ่งมักแปลกันว่า “โอมณีแห่งดอกบัว” เพียงแค่การเอ่ยมนต์บทนี้เท่านั้นก็เพียงพอที่จะหยุดยั้งวงแห่งกรรมและนำให้ไปสู่สวรรค์ได้[20]การนำพยางค์นี้มาเขียนใส่ผืนผ้าแล้วนำมาปลุกเสกแขวนไว้ในที่ใดความร้ายต่าง ๆ ก็จะไม่เข้ามากล้ำกลายนอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติที่เรียกว่ารหัสยวิธีคือ 1) กายรหัสคือการทำอิริยาบถเหมือนพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ 2) วจีรหัสคือการพร่ำบ่นมนต์คาถาของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่ง 3) มโนรหัสคือการเพ่งจิตให้เป็นสมาธิโดยการยึดเอาพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่งเป็นอารมณ์[21]

หลักปรัชญาของนิกายวัชรยาน

ตามกำเนิดและพัฒนาการของนิกายวัชรตันตระไม่ได้มีความประสงค์ที่จะสร้างระบบปรัชญาขึ้นมาใหม่แต่เมื่อมีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องทำให้มีแนวคิดเกิดเป็นระบบขึ้นซึ่งต่อมาได้มีนักวิชาการจำแนกระบบความคิดแบบวัชรตันตระออกเป็นปรัชญาแขนงต่าง ๆ จึงจำแนกปรัชญาของวัชรตันตระออกเป็นสาขาต่าง ๆ โดยมีแนวคิดหลักคือ

1) ด้านอภิปรัชญาถือว่าสิ่งจริงสูงสุดคือ อาทิพุทธะ (Adibuddha) ส่วนใหญ่พบในเนปาลและชวา”[22] เป็นพระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติมาพร้อมกับโลกและประจำอยู่ชั่วนิรันดรเท่ากับเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลายคตินิยมการนับถืออาทิพุทธะนี้เกิดขึ้นอาทิพุทธะคือพระสยัมภู (Self-existent) เกิดเองเป็นเองพร้อมกับโลกไม่มีเบื้องต้นไม่มีที่สุดปรากฏพระกายในแสงเปลวเพลิงซึ่งปรากฏเป็นรัศมีพุ่งขึ้นจากดอกบัวนิกายไอศวาริกเรียกอาทิพุทธะว่า “อิศวร” นิกายสวาภาวิกเรียก“สวาภาวะ” แต่มีหลายนิกายที่เรียกว่า “ไวโรจนะ” “วัชรปาณี” “วัชราธร”

---

[20] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525),หน้า 194.

[21] พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2528), หน้า 369.

[22] *Encyclopaedia of Buddhism*, Vol. I (Ceylon: The Government Press Ceylon,1961), p. 231.

“วัชรสัตว์” หรือวัชรมัญชุศรี[23]อาทิพุทธะไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะผู้สร้างโลกเหมือนกับความเชื่อของศาสนาประเภทเทวนิยมแต่อาทิพุทธะเกิดมาพร้อมกับโลกเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ต่อมาได้มีชื่อต่างกันออกไปตามความเชื่อของแต่ละนิกายแต่ชื่อเหล่านั้นมีความหมายเดียวกันคือพระองค์ทรงเป็นต้นตอของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

เนื่องจากว่าอาทิพุทธะเป็นพระพุทธเจ้าที่ยิ่งใหญ่คนสามัญทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงพระองค์ได้เมื่อเป็นเช่นนั้นพระองค์จึงมีพระเมตตาอย่างหาประมาณไม่ได้จึงทรงอวตารมาเป็นพระพุทธเจ้าปางต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่ปกป้องและให้ธรรมะแก่สัตว์โลกทั้งหลายพระธยานีพุทธะจึงเป็นภาคแสดงของอาทิพุทธะเป็นพลังสร้างสรรค์ของอาทิพุทธะแต่พระธยานีพุทธะก็ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอาทิพุทธะไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากอาทิพุทธะได้เพียงแต่ทำหน้าที่แทนพระอาทิพุทธะเท่านั้นธยานีพุทธะเป็นการกลายสภาพเป็นบุคคลของอาทิพุทธะเป็นพลังสร้างสรรค์ของอาทิพุทธะพระธยานีพุทธะมี7องค์แต่ที่ปรากฏในวรรณกรรมของวัชรยานชื่อคุหยสมาชมี5พระองค์คือ 1) พระไวโรจนะ 2) พระอักโษภยะ 3) พระรัตนสัมภวะ 4) พระอามิตาภะ 5) พระอโมฆสิทธิ[24]

ธยานีพุทธะที่เป็นต้นตระกูลของเทพมี5ประเภทคือ 1) ตระกูลโทสะ 2) ตระกูลโมหะ 3) ตระกูลราคะ 4) ตระกูลจินดามณี 5) ตระกูลสมยะการปฏิบัติธรรมของศาสนิกผู้ที่มีความศรัทธาตระกูลเทพทั้ง5นี้เท่านั้นที่จะนำไปสู่การบรรลุธรรมตามปรารถนาและความหลุดพ้นตามทฤษฎี พระพุทธศาสนาดั้งเดิมเห็นว่าโลกประกอบด้วยขันธ์5และขันธ์เหล่านี้ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเทพในวัชรยานปรากฏอยู่ในรูปของพระธยานีพุทธะ 5 พระองค์เมื่อเวลาผ่านไปพระธยานีพุทธะได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นปฐมเทพอย่างไรก็ตามแม้วัชรยานจะยกฐานะพระธยานีพุทธะเป็นปฐมเทพแต่ก็ได้พยายามที่จะเสนอแนวคิดในรูปแห่งเอกเทวนิยมขึ้น โดยสร้างทฤษฎีวัชรธรที่เป็นต้นกำเนิดของพระธยานีพุทธะทั้งหลายทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในราว พ.ศ. 1500

เมื่ออาทิพุทธะสำแดงตนในร่างมนุษย์มีชื่อว่าวัชรธรปรากฏอยู่2ลักษณะคือรูปเดี่ยวและรูปคู่ (ยับ–ยุม) พระธยานีพุทธะเป็นพระพุทธเจ้าชนิดที่พิเศษที่ไม่จำเป็นต้องผ่านการเป็นพระโพธิสัตว์พระองค์ไม่ใช่ผู้สร้างสรรค์สิ่งใดแต่การสร้างสรรค์โลกเป็นหน้าที่ของเทวโพธิสัตว์ผู้เป็นเหล่ากอของพระธยานีพุทธะทฤษฎีพระธยานีพุทธะนี้ได้รับการเผยแพร่ในราว พ.ศ. 800 เกิดมาจากทฤษฎีสัสสตภาวะของขันธ์5 [25] เป็นการอธิบายว่าสรรพสิ่งประกอบด้วยขันธ์ 5 แต่ในขันธ์ 5

[23] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, หน้า 244.

[24] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, หน้า 244.

[25] เรื่องเดียวกัน,หน้า 245.

ยังมีภาวะของพระธยานีพุทธะประกอบอยู่ด้วยซึ่งรูปเวทนาสัญญาสังขารวิญญาณจะมีพระธยานีพุทธะประจำอยู่

มันตระมนต์ศักดิ์สิทธิ์ในระดับปัจเจกะแต่ละพยางค์มุ่งถึงภูมิ (หรือธาตุ) แต่ละอย่างที่อยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคนซึ่งอยู่ในระดับโลกิยภูมิในขณะที่ภูมิที่เหลืออีก4คือสาวกภูมิปัจเจกภูมิโพธิสัตวภูมิและพุทธภูมิจัดอยู่ในฟากฝั่งโลกุตตรมนุษย์ทุกคนหรือแม้กระทั่งสรรพสัตว์ย่อมมีภูมิทั้ง 10 อยู่ในตัวจะแสดงตัวออกมาเมื่อกาละและเทศะเหมาะสมมันตระศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นอุปกรณ์เชื่อมโยงระหว่างโลกิยภูมิกับโลกุตตรภูมิทั้งที่อยู่ในตัวและอยู่นอกตัวพยางค์คือคำพูดที่มีความสำคัญซึ่งสร้างความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์อื่น ๆ คำพูดโดยทั่วไปคือแก่นของความเป็นมนุษย์คำพูดที่เป็นมันตระศักดิ์สิทธิ์ย่อมมีนัยแสดงถึงแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์คำพูดเป็นเครื่องหมายของจิตใจ[26]

วัชรยานถือว่า ปรากฏการณ์คือภาพสะท้อนให้เห็นสิ่งสูงสุดมี2อย่างคือ 1) อันติมจิต 2)ปรัชญาและอุบายที่รวมกันอย่างแบ่งแยกไม่ได้[27] วัชรยานเน้นความกลมกลืนระหว่างสรรพสิ่งที่ตรงกันข้ามถือปรัชญาสหภาพนิยม (Unificationism) เป้าหมายคือกำจัดทวยะหรือทวิภาวะเพื่อเข้าถึงอทวยะหรือทวิภาวะ (Non–Duality) อทวยะคือการรวมเป็นหนึ่งระหว่างจิตกับวัตถุจุดหมายสูงสุดแห่งการปฏิบัติโยคะคือเพื่อรวมเป็นหนึ่งเดียวระหว่างผู้รู้ (Subject) และสิ่งที่ถูกรู้ (Object) การกำจัดความแตกต่างระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ต่อมาจึงมีการพัฒนาเป็นแนวความคิดเรื่องปรัชญากับกรุณาพัฒนากรุณากรุณาอยู่ในฐานะเป็นผู้รู้หรือผู้กระทำพัฒนาปรัชญา (Female) ให้อยู่ในฐานะเป็นผู้ถูกกระทำการรวมกันอย่างกลมกลืนระหว่างกรุณากับปรัชญาเรียกว่า “อทวยะ” คือความไม่แบ่งแยกปรากฏการณ์ที่เป็นซ้ายขวาบวกหรือลบเกิดจากการมองที่แบ่งแยกและสาเหตุที่ทำให้เกิดการมองที่แบ่งแยกเพราะว่าพลังกรุณาและปรัชญาไม่ประสานกันปรัชญามองอย่างแบ่งแยกในขณะที่กรุณามองรวมกันแต่การรวมกันอย่างสนิทไม่เกิดขึ้นเพราะว่ามีพลังปรัชญาสอดแทรกอยู่[28]เมื่อใดที่กำจัดพลังปรัชญาออกจากจิตได้ก็จะเข้าสู่สภาวะแห่งความเป็นหนึ่งเดียวคือ “อทวยะ”

---

[26] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2547),หน้า 76.

[27] วัชรดารา อมิตาภาพร, “**การกลับชาติมาเกิดในพระพุทธศาสนา นิกายวัชรยานแบบทิเบต**”, หน้า 86.

[28] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, หน้า 243.

เนื่องจากว่าพุทธตันตระมีความหยาบความละเอียดนี้เองจึงมีความเชื่อหลายระดับความหยาบและละเอียดอ่อนที่ตันตระนำมาอธิบายในเรื่องตรีกายของพระพุทธเจ้าซึ่งทางมหายานกำหนดเป็นปรัชญาคือ 1) ธรรมกายคือโพธิจิตที่ละเอียดอ่อนอันลึกซึ้งที่สุดที่ปรากฏอยู่ในโลก 2) พระสัมโภคกายคือพุทธภาวะที่ละเอียดอ่อนอันปรากฏอยู่ในพุทธเกษตรหรือแดนสุขาวดีอันพระโพธิสัตว์ที่เข้าถึงพระปรมัตถบารมีแล้วจึงจะรับรู้คุณวิเศษที่ละเอียดนี้ได้ 3) พระนิรมานกายคือพระโฉมของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในโลกต่าง ๆ ทั้งโลกนี้และโลกดาวดึงส์สวรรค์เช่นคราวเสด็จไปโปรดพระพุทธมารดา[29] หลักสำคัญของตันตรยาน คือ การแปรสภาพของกายทั้ง 3 อย่างธรรมดาสามัญของมนุษย์ให้เข้าสู่พระตรีกายนั้นเอง[30]

ธยานีโพธิสัตว์คือพลังสร้างสรรค์ที่กระจายออกมาจากธยานีพุทธะทำหน้าที่แปลงนโยบายหลักเป็นนโยบายย่อยมี 6 องค์[31] คือ 1) พระอวโลกิเตศวรหรือปัทมปาณีคู่บารมีของอามิตาภพุทธเจ้า 2) พระสมันตภัทระคู่พระบารมีของพะไวโรจนพุทธะ 3) พระวัชรปาณีคู่พระบารมีของพระอักโษภยพุทธเจ้า 4) พระรัตนปาณีคู่พระบารมีของพระรัตนสัมภวะพุทธเจ้า 5) พระวิศวปาณีคู่พระบารมีของพระอโมฆสิทธะพุทธเจ้า 6) พระมนุษีโพธิสัตว์ทำหน้าที่นำนโยบายของพระธยานีโพธิสัตว์ไปปฏิบัติในสถานการณ์จริงเพื่อประโยชน์สูงสุดของมหาชนที่ได้รับความทุกข์เดือดร้อนมีอยู่ 2 ประเภทคือ 1) อนิยตมานุษีโพธิสัตว์คือผู้ที่บำเพ็ญยังไม่ถึงภูมิ 10 มีมุทิตาและธรรมเมฆา 2) นิยตมานุษีโพธิสัตว์คือผู้ที่บำเพ็ญบารมีถึงภูมิ1ในบรรดาภูมิ 10

2) ด้านญาณวิทยา คือทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้ของพุทธตันตระไม่ได้แตกต่างจากพระพุทธศาสนานิกายอื่นมากนัก เพราะความรู้พื้นฐานมาจากปฏิบัติสมาธิภาวนาเหมือนกัน แต่ข้อปลีกย่อยในการแสวงหาความรู้อาจจะดูแปลกกว่านิกายอื่น ๆ ทั่วไป เพราะว่าความรู้ได้มาจาก “การปฏิบัติตันตระ ซึ่งบุคคลจะเข้าถึงได้ก็ต้องมีพื้นฐานที่มั่นคงในมรรควิธีจากพระสูตร (ความรู้แบบเถรวาท)ซึ่งประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิในเรื่องสุญญตา ซึ่งความว่าง ความว่างนี้เป็นสภาพที่โยคีผู้ผู้บำเพ็ญ บรรลุสภาวะจิตในระดับรูปฌานและอรูปฌาน แม้จะไม่หมดกิเลส ก็ถือว่ามีความว่าง[32] ตระหนักในความมุ่งมั่นที่จะตรัสรู้ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์บนพื้นฐานของความ

[29] ส. ศิวรักษ์, **พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, หน้า 7.

[30] ส.ศิวรักษ์, **วาทะทะไลลามะ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ไทย – ทิเบต, 2533), หน้า 77.

[31] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, หน้า 247.

[32] เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

เมตตากรุณา”[33] ความรู้ที่สูงที่สุดก็คือความรู้ในการขจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจได้จากนั้นจึงช่วยชี้แนวทางแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งก็เป็นไปตามอุดมคติของพระพุทธศาสนาทุกนิกาย

ตันตรยานยังสอนถึงธรรมชาติของมนุษย์ทั้งหมดว่า มนุษย์นั้นมิใช่เป็นเพียงสัตว์ที่ใช้ปัญญา แต่เป็นสัตว์ที่ใช้อารมณ์ด้วย และเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าในชีวิตประจำวันคนเราใช้อารมณ์มากกว่าการใช้ปัญญาหลายเท่าความรู้ที่เกิดกับมนุษย์จึงไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการแสวงหาทางปัญญาเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยกระบวนการเกี่ยวกับอารมณ์ด้วยการเข้าถึงพุทธภาวะโดยนัยแห่งตันตระ ต้องทำความเข้าใจว่านามกับรูปแยกออกเป็น 3 สภาพคือขั้นหยาบ ขั้นละเอียด และขั้นละเอียดอ่อนอย่างที่สุด ร่างกายคือความหยาบของรูป ในขณะที่ความรับรู้ทางเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ขณะตื่นอยู่คือความหยาบของนาม ความละเอียดของรูปนั้นคือพลังของร่างกายอันได้แก่ลมปราณและช่องทางเดินแห่งลมปราณ (นาที) และจุดที่ลมปราณออกจากร่างกาย (จักร) ในส่วนของนามคือความฝัน ความละเอียดอ่อนที่สุดของรูปคือจุดหยุดพลังของร่างกาย ที่เรียกว่า พินทุ ตั้งอยู่ ณ หทัยวัตถุ โดยที่ในทางนาม คือปรากฏการณ์ขณะหลับอันรับรู้ไม่ได้โดยความฝัน

ตันตรยานถือว่าทางด้านพระสูตรพูดถึงนามรูป จำเพาะแต่ในระดับความหยาบ คือการเอ่ยถึงกายและความรู้สึกนึกคิดในขณะที่ยังตื่นอยู่เท่านั้น ตันตระเน้นที่นามรูปในระดับที่ละเอียดและละเอียดอ่อนอย่างที่สุดเป็นประการสำคัญ ถ้าเข้าใจ 3 ขั้นตอนดังกล่าวจะเข้าถึงปัญญาในเรื่องนามและรูปอย่างถ่องแท้ กล่าวคือ เฉพาะขั้นหยาบเท่านั้นที่นามต่างไปจากรูป แต่ในขั้นละเอียดนั้นจิตดูแตกต่างไปจากพลังแต่ก็เป็นพลังของร่างกายอยู่ด้วย ที่ใดมีความคิดหรือมีจิตสำนึก แสดงว่านั่นคือวิญญาณและนั่นต้องมีพลังจากร่างกายอย่างละเอียดปนอยู่ด้วยเสมอไป พลังดังกล่าวเป็นตัวกระตุ้นความคิดในทางจิตใจ[34]

ความรู้สูงสุดก็คือ อนุตตรโยคะตันตระ ซึ่งจะทำความเข้าใจกับธรรมชาติแห่งพุทธะนั่นก็คือเข้าถึงความตระหนักรู้อันบริสุทธิ์ตามคัมภีร์ตันตระ ความหมายสูงสุดที่จะเข้าใจได้เมื่อถึงระดับอนุตตรโยคะตันตระ จุดประสงค์สูงสุดของพุทธภาวะคือเข้าถึงพื้นฐานของจิตประภัสสรสิ่งที่ลุ่มลึกในอนุตรโยคะตันตระ ก็คือการอธิบายและการให้เค้าโครงวิธีการมิใช่แต่เพียงการพัฒนาขั้นตอนแห่งจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ยังอธิบายเทคนิควิธีที่จะนำเอาจิตละเอียดซึ่งเป็นพื้นฐานของจิตประภัสสรออกมาใช้ได้ด้วย ซึ่งทำให้เราสามารถแปลงศักยภาพของจิตประภัสสรให้เข้าสู่

[33] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **พระพุทธศาสนาแบบทิเบต**, หน้า 97.

[34] ส.ศิวรักษ์, **พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, หน้า 7.

ความรู้มรรควิถี[35]ความรู้ระดับนี้มักจะเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนามาก่อน จึงเป็นเป้าหมายความรู้สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา โดยมีการเชื่อมโยงกันคือ มันตระ คือ เครื่องเชื่อมระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้สุญญตา คือ โลกและปรากฏการณ์ และกรุณา คือ ผู้รู้การมองเห็นปรากฏการณ์อย่างไม่แบ่งแยกคือการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง

3) ด้านจริยศาสตร์ ซึ่งหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม หลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรม[36] ลักษณะของจริยศาสตร์ของวัชรตันตระออกเป็น 3 ระดับ คือ

ก.จริยศาสตร์ขั้นต้นนิกายวัชรตันตระจะต้องปฏิบัติร่วมกัน เป็นการปูพื้นฐานของการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดก่อนที่จะเข้าถึงขั้นนั้นพระโยคาวจรจำต้องทำบุรพกิจ 5 อย่าง ตามลำดับ คือ 1) ล้มตัวลงกราบพระโดยอัษฎางคประดิษฐ์เป็นระยะเวลาติดต่อกันแสนครั้ง 2) สวดสังวัธยายมนต์ของพระวัชรสัตวโพธิสัตว์แสนครั้ง 3) รับไตรสรณคมณ์มาแล้วแสนครั้ง 4) บูชาพระพุทธเจ้ามาแล้วแสนครั้ง 5) สวดสังวัธยายมนต์จากลามะที่สั่งสอนตามรหัสยนัยมาแล้วแสนครั้งบุรพกิจทั้ง 5 นี้เป็นขั้นตอนขั้นต้น เพื่อสร้างศรัทธาปสาทะให้มั่นคงในทางตันตรปฏิบัติ และเพื่อกีดกั้นจิตใจไม่ให้หวั่นไหวโอนเอนไปในทางนิวรณ์ขันธ์ มีความสงสัย ลังเล ง่วงเหงาหาวนอน[37]

ข.จริยศาสตร์ชั้นกลางมุ่งเน้นไปที่มหาชนตามหลักของอหิงสาธรรมเป็นพื้นฐาน โดยมุ่งที่จะรวมกระแสความคิดที่เน้นปรัชญาและกระแสความคิดที่เน้นกรุณาเข้าด้วยกันเป็น “ปรัชโยบาย”[38] เป็นรหัสปริศนาที่ท้าทายปัญญาของนักปฏิบัติ ซึ่งมี 3 ระดับ คือ 1) กายรหัส เป็นการแสดงท่าทางกายส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงด้วยมือตามท่าทางของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ปางต่าง ๆ เหมือนเป็นการร่ายรำ ถ้าอัญเชิญพระปางไหนเข้าสู่กายก็จะแสดงท่าเหมือนพระปางนั้น 2) วจีรหัส เป็นการท่องมนต์คาถา หรือเอ่ยพระนามของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ 3) มโนรหัส เป็นการปฏิบัติขั้นสำคัญ โดยใช้สมาธิเพ่งไปที่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเมื่อกระแสจิตมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธเจ้าแล้ว ถือว่าเป็นการเข้าสู่ความจริงสูงสุด

ค. ริยศาสตร์ชั้นสูง เป็นหลักการปฏิบัติธรรมโดยการฝึกตนเองมี 4 ภาค คือ1)กิริยาตันตระ ว่าด้วยการกระทำ 2) จริยาตันตระ ว่าด้วยความประพฤติ 3) โยคะตันตระ ว่าด้วยโยควิธี

---

[35] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **พระพุทธศาสนาแบบทิเบต**, หน้า 97.

[36] วศิน อินทสระ**, จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2529), หน้า 2.

[37] ส.ศิวรักษ์, **พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, หน้า 5.

[38] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**, หน้า 254.

หรือการภาวนาของพระโยคาวจร 4) อนุตตรโยคตันตระ ว่าด้วยวิธีอย่างยิ่งยวดหรือการภาวนาอย่างถึงที่สุดโดยทั่ว ๆ ไปแล้วพระพุทธศาสนาแบบทิเบตเน้นที่ข้อ 1 และข้อ 4 เท่านั้น นอกจากนี้แล้วนิกายญิงมาปะ ยังได้กล่าวถึงนิกายตันตระไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ มหาโยคะ อนุโยคะ อติโยคะ การฝึกหัดทางตันตระนั้นข้อสำคัญอยู่ที่พระโยคาวจรจะต้องรู้วิธีปฏิบัติต่อเทวะที่ตนพึงเกี่ยวข้องด้วยตันตระนั้นเป็นอันตรายได้อย่างยิ่ง ถ้าไม่มีผู้แนะนำทางอย่างถูกต้อง เป็นเพราะถ้าพลาดแล้วอาจเป็นบ้าหรือถึงตายได้[39]

การฝึกตนให้เคารพบูชาและว่ามนต์ตามเทพองค์นั้น ๆ จนพระคุณของเทพหรือพระพุทธคุณเข้ามาประสานกันจนความเห็นแก่ตัวของบุคคลนั้นหายไป กลายเป็นพระคุณวิเศษขึ้นมาแทนที่ เท่ากับเป็นการลดอัตตวาทุปาทานลงไปได้เรื่อย ๆ ยิ่งเทพดุร้าย น่ากลัว เสพกามตลอดจนการแสดงอาการอันมืดทะมึนต่าง ๆ แสดงว่า ราคะ โทสะ โมหะเข้ามาครอบงำต้องเพ่งภาวนาหรือหาอุบายจากรหัสยมนต์ให้พ้นจากอกุศลนั้นให้จงได้ รูปเทพและเทวดาจึงต้องแสดงมายากลตลอดจนการเสพเมถุนธรรมกันด้วยประการต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อล่อหลอกสัตว์ไว้ในวัฏฏสงสารอันพระโยคาวจรต้องข้ามพ้นไปให้ได้[40]

ในการปฏิบัติโยคะ 3 ขั้นแรกจะต้องรักษามังสวิรัตแม้พระวินัยจะอนุญาตเนื้อสัตว์บริสุทธิ์ในเงื่อนไข 3 ประการ คือ ไม่รู้ ไม่เห็น ไม่สงสัยว่าสัตว์นั้นถูกฆ่าเพื่อเป็นอาหารสำหรับตน แต่ในศีลโพธิสัตว์จะห้ามการเสพเนื้อสัตว์ทั้งมวลในการปฏิบัติอนุตตรโยคะตันตระ ผู้ปฏิบัติสามารถเสพเนื้อสัตว์ 5 ชนิด และน้ำผลไม้ 5 ชนิด ผู้ปฏิบัติอนุตตรโยคะตันตระ จะต้องสามารถปรับเปลี่ยนให้อาหารดังกล่าวเป็นอาหารบริสุทธิ์ด้วยอำนาจของสมาธิ ขณะเดียวกันนั้นก็สามารถใช้อาหารนั้นเพิ่มพลังให้กับร่างกาย ข้อที่ควรพิจารณาก็คือ บางคนที่ต้องการเสพเนื้อสัตว์แต่อ้างว่าเป็นผู้ปฏิบัติอนุตตรโยคะตันตระสำหรับผู้ที่ปฏิบัติจริง ๆ จะไม่แยกแยะ สามารถเสพอาหารได้โดยไม่ยึดติดรสใดรสหนึ่งโดยเฉพาะ[41]

บทสรุป

วัชรยานเป็นชื่อหนึ่งของลัทธิพุทธตันตระ การเข้าถึงธรรมชาติแห่งวัชระก็คือการเข้าถึงธรรมชาติแห่งสุญญตา ตันตระเป็นวัชรยาน คือ พาหะอันเป็นเพชร มุ่งไปที่อันติมสัจจะคือสุญญตา ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของวัชรยานคือ ความลี้ลับเน้นการสวดมนต์ ใช้มนต์ การเสียสละตน

[39] ส.ศิวรักษ์,**วาทะทะไลลามะ,** หน้า 78.

[40] ส.ศิวรักษ์, **พุทธตันตระหรือวัชรยาน**, หน้า 2–4.

[41] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **พระพุทธศาสนาแบบทิเบต**, หน้า 104.

ด้านอภิปรัชญา ถือว่า สิ่งจริงสูงสุดคืออาทิพุทธะหมายถึงสวภาวะซึ่งเป็นสิ่งแท้จริง ซึ่งเป็นองค์ประกอบของจิต และสำแดงตนเป็นธยานีพุทธะเป็นต้นตระกูลของเทพมี 5 ประเภทคือ 1) ตระกูลโทสะ 2) ตระกูลโมหะซึ่งเป็นโลกแห่งปรากฏการณ์ คือ ภาพสะท้อนให้เห็นความจริงที่เป็นสิ่งสูงสุด นามธรรมมีลักษณะสถิตนิ่งอยู่ภายใน เรียกว่าคัภพะธาตุ ส่วนรูปธรรมมีลักษณะเคลื่อนไหวเรียกว่าวัชรธาตุเมื่อรวมกันจึงทำให้เกิดสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้น เป้าหมายของการดำเนินชีวิตคือการเข้าสู่อทวยะคือความไม่แบ่งแยกระหว่างจิตกับวัตถุ ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกัน คือปรัชญาและกรุณา ด้านญาณวิทยามุ่งไปสู่ความรู้เรื่องสุญญตาซึ่งเป็นสภาพที่โยคีผู้บำเพ็ญเพื่อบรรลุสภาวะจิตในระดับรูปฌานและอรูปฌาน ความรู้สูงสุดก็คือ อนุตตรโยคะตันตระ รู้แจ้งจิตประภัสสรสิ่งที่ลุ่มลึกด้วยวิธีการวิภาษวิธี ด้านจริยศาสตร์ เป็น 3 ระดับ คือ 1) ขั้นต้นคือการทำบุรพกิจ 5 2) ชั้นกลางมุ่งเน้นไปที่มหาชนตามหลักอหิงสาธรรม 3) ชั้นสูงเป็นหลักการปฏิบัติธรรมโดยการฝึกตนเองมี 4 ภาค คือ 1) กิริยาตันตระ ว่าด้วยการกระทำ 2) จริยาตันตระ ว่าด้วยความประพฤติ 3) โยคะตันตระ ว่าด้วยโยควิธีหรือการภาวนาของพระโยคาวจร 4) อนุตตรโยคตันตระ ว่าด้วยวิธีอย่างยิ่งยวดหรือการภาวนาอย่างถึงที่สุด

เอกสารอ้างอิง

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2540.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. **ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน**.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา.**ปรัชญาอินเดีย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2535.

ประยงค์ แสนบุราณ.**พระพุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2548.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ. **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ. **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2547.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2528.

พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล). “ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

ยงยุทธ์ วิริยายุทธังกูร. **พระพุทธศาสนากับจุดยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กระแสธรรม, 2539.

วศิน อินทสระ. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2529.

วัชรดารา อมิตาภาพร. “การกลับชาติมาเกิดในพุทธศาสนานิกายวัชรยานแบบทิเบต”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ส.ศิวรักษ์. **พุทธตันตระหรือวัชรยาน**. กรุงเทพมหานคร: ส่องศยาม , 2542.

ส.ศิวรักษ์. **วาทะทะไลลามะ**. แปล. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ไทย – ทิเบต, 2533.

เสถียร โกเศศ. **ลัทธิของเพื่อนฉบับสมบูรณ์**. พระนคร: ก้าวหน้า, 2507.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2531.

Encyclopedia of Buddhism. Vol. I. Ceylon: The Government Press Ceylon, 1961.

Garma C.C. Chang.**The Hundred Thousand Songs of Milarepa**. ร้อยพันธรรมคีตาของมิลาเรปะ. แปลเรียบเรียงโดย พระศรีสุทธิพงศ์. กรุงเทพมหานคร: เทคนิค 19, 2527.